

Инвестиция Молиявий Механизмларни Такомиллаштириш Сифатида

Саламов Фаррух Фаттоевич

*Самарканд иқтисодиёт ва сервис институти “Иқтисодиёт
назарияси” кафедраси ассистенти*

Аннотация: мақола инвестицияларни жалб қилиш уларнинг корхона ҳолатига таъсирини аниқлаш механизмларининг моҳиятини ўрганиб, уларни иқтисодий баҳолаш усулини таклиф қилиш ва механизмларни тартибга солиш имкониятларини таҳлил қилишга бағишланган.

Калит сўзлар: инвеститсиялар, инвеститсион кредитлаш, иқтисодий ўсиш, капитал, фоиз

Ҳозирги иқтисодий шароитда инвестициялар Халқаро бозорда мувозанатни таъминлаш, миллий иқтисодиётнинг мутганосибликда ва барқарор ўсиш суръатларини таъминлаш омили сифатида эътироф этилмоқда.

Инвестиция атамасини мантиқий ва тарихий ўрганадиган бўлсак, ушбу атама ўзининг ривожланиш тарихига эга бўлиб бугунги мазмун- моҳияти бир қанча мантиқий- тарихий ва илмий-амалий жараёнлар билан боғлиқлигини кўришимиз мумкин. Инвестиция иқтисодий категория сифатида дунё иқтисодчи олимларнинг диққат марказида бўлганлиги ва ижтимоий-иқтисодий муаммоларни бартараф этиш омили сифатида иқтисодчи олимлар томонидан тадқиқотлар олиб борилаётганлигига гувоҳ бўлишимиз мумкин.

"Инвестиция" атамаси лотинча "investire" сўзидан келиб чиққан бўлиб, кийим, кийиниш деган маънони англатади. Бу атаманинг замонавий талқини, албатта, бошқача. Фарқнинг сабабларини узоқ ўтмишда маълум бир субектнинг муваффақияти унинг кийимлари билан белгиланганлиги билан изоҳлаш мумкин. Шунинг таъкидлаш мумкинки, инвестициялар ўз тарихининг бошида рақобатбардошликни ошириш воситаси сифатида кўриб чиқилган.

Биринчилар қаторида Моддий фаровонликни ошириш воситаси сифатида Джон Ло (1671 - 1729) ўзининг “Пул ва савдо, халқни пул билан таъминлаш таклифи мақсадидаги ўзаро боғлиқлик” асарига асосланиб “Ло тизими”ни ишлаб чиқди ҳамда XVIII асрнинг бошларда Францияда ушбу тизимдан фойдаланила бошланди. Унинг моҳияти шундан иборат эдики, капиталлар савдосига асосланб давлат молиясини ташкил этиш лозим эди қийматнинг шаклланиши максимал даражада бозор механизмига яқин эди. Ушбу механизмдан амалда қисқа муддат фойдаланилган бўлса ҳам Джон Лонинг ғоялари бошқа иқтисодчи олимлар ўртасида кенг муҳокамаларга сабаб бўлди.

Джон Лонинг сафдошларидан Ирланд иқтисодчиси Г. Кантильон (1680 – 1734) ўзининг 1755 йилда нашр этилган “савдо табиати ҳақидаги иншо” асарида инвестиция атамаси унинг мазмун моҳияти тўғрисидаги илмий –амалий қарашларини билдириб; нархлар, даромадлар ва пул массаси ҳажми ўртасидаги муносабатларга пулни иқтисодиётга "киритиш" усуллари таъсир қилади деб хулоса қилди ва бу ғоя замонасидаги иқтисодчилар томонидан катта эътирофларга сабаб бўлди.

Шунинг учун М. Блауг Г. Кантильон бошдан-оёқ пул таҳлилини ўтказди, шу билан пулнинг иқтисодийга "киритилиши" усули пул миқдорининг ўсишини, нархлар ва даромадларга боғлиқлигини кўрсатди, деган изоҳи жуда адолатли бўлди.

Р Кантильоннинг илмий ютуғлари физиократлар доктринаси ўртасида ҳам ўзининг устуворлиги сақлаб қолди, ушбу иқтисодий мактаб асосчиларидан Ф Кенэ ҳам инвестиция унинг мазмун моҳиятини ўрганишда Р Кантильоннинг илмий ютуғларига асосланди.

Адам Смит (1723 - 1790) ҳам ўзининг "Халқлар бойлигининг табиати ва сабаблари бўйича тадқиқотлар" деган асарининг айнан "Капитални тўплаш ёки самарали ва самарасиз меҳнат ҳақида" деб номланган бобда инвестицияларни иқтисодий тараққиётни таъминлашнинг асосий шартларидан бири сифатида эслайди.

Яна бир таниқли иқтисодчи Д. Рикардо (1772-1823) инвестициялар муаммосини бироз бошқача талқинда ўрганиб чиқди. А. Смитнинг опоненти бўлган ушбу тадқиқотчи ўзининг қийматнинг меҳнат назариясини ишлаб чиқди. Ушбу назарияга кўра, ишлаб чиқарилган товарлар нархига нафақат тирик, балки моддий меҳнат ҳам киради. Тирик меҳнат орқали Д. Рикардо асбоблар ишлаб чиқаришда содир бўлган меҳнатни тушунади, ўз навбатида, меҳнат маҳсулот ишлаб чиқариш учун зарур бўлган меҳнат деб тушунилади. Унинг ғояларини сарҳисоб қилиб, Д. Рикардо ишлаб чиқарилган маҳсулот таннархига мутлақо барча харажатлар, шу жумладан уни ишлаб чиқариш ва ташиш учун сарфланган вақт ҳам киради деган хулосага келади. Шундан келиб чиқиб, айтишимиз мумкинки, Д. Рикардонинг илмий ғояларига мувофиқ инвестициялар ҳам ишлаб чиқарилган маҳсулот таннархининг омилларидан бири сифатида қаралиши керак.

Д. Рикардонинг яна бир муҳим илмий ютуғи унинг саноатдан саноатга капитал оқими механизмлари бўйича олиб борган тадқиқотидир, бунинг сабаби олим турли соҳаларда бозор нархларининг ўзгаришини кўриб чиқди.

Ж. М. Кейнс (1883 - 1946) аҳоли даромадларининг ўсиши билан истеъмол қилишга чегараланган мойилликни камайтириш тенденцияси мавжудлигини айтади. Ж. М. Кейнс хулосасига кўра жамғариш ҳажмининг ошиши, албатта, инвестицияларга бўлган талабнинг ошишига олиб келиши керак. Шу билан бирга, Ж. М. Кейнс, аввалгиларидан фарқли ўлароқ, фоиз инвестицияларга бўлган талабнинг ўсишининг ягона омил эмас, деб ҳисоблаган, олим инвестиция ҳажми инвестиция қилинган капитал бирлигининг чегараланган даромад даражасига ҳам таъсир қилишига амин эди. Кейнснинг фикрига кўра, фоиз капитални энг ликвид шаклда (пул шаклида) сақлашдан бош тортганлик учун мукофот сифатида қаралиши керак. Сиёсий ва иқтисодий беқарорлик туфайли капиталнинг ликвидлигини сақлаб қолиш зарурати ортиб бораётганлиги сабабли, фоиз ставкаси Ж. М. Кейнс томонидан "кредит тўлови" сифатида ҳам кўриб чиқилган. Шундай қилиб, олим инвестициялар ҳажми кутилган рентабелликнинг кредитлар бўйича фоизлардан ошиб кетиш даражасига боғлиқлигини исботлади ва агар бу кўрсаткичлар тенг бўлса, инвестициялар умуман мумкин эмас таъкидлайди.

Корхона учун инвестициялар унинг узоқ муддатли иқтисодий ривожланишининг муҳим омилларидан биридир. Шунинг учун инвестицияларни жалб қилиш механизмларидан фойдаланиш корхонанинг муваффақиятли фаолиятининг таркибий қисмидир. Айнан инвестициялар корхонанинг молиявий-иқтисодий ҳолатини яхшилаш, унинг бозор улушини

ошириш, инновацион маҳсулотларни жорий етиш, рақобатбардош устунликларни яратиш ва улардан фойдаланиш ва бошқалар учун ресурслар манбаи бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Кўпинча маҳаллий корхоналар учун инвестицияларнинг асосий манбаи ўз ресурсларидир. Бу уларнинг фаолиятининг иқтисодий ва сиёсий муҳитининг беқарорлиги, шунингдек, инвесторлар билан ўзаро алоқалар учун самарали воситаларнинг йўқлиги билан боғлиқ. Шундай қилиб, жорий тенденцияларни ҳисобга олган ҳолда капитал олувчилар ва донорлар ўртасида ҳамкорликнинг янги усуллари шакллантириш зарурати мавжуд.

Хулоса қилиб айтиладиган бўлсак; Инвестицияларни жалб қилиш механизмларини муваффақиятли шакллантириш ва улардан фойдаланиш корхоналарга зарур миқдордаги капитални ўз вақтида жалб қилиш имконини беради, бу еса беқарор ташқи муҳитда уларнинг рақобатбардошлигини оширади. Шунингдек, у компанияга узоқ муддатли иқтисодий ривожланиш, янги бозорларга чиқиш, янги инновацион ва рақобатбардош маҳсулотларни яратиш ва сотиш имкониятини беради.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Дробязко С.Г. Принципы в праве / С.Г. Дробязко // Проблемы развития юр. науки и сове-ршенствование правопр. практики : сб. науч. тр. – Минск: БГУ, 2005. – С. 27-32.
2. Менкью Н.Г. Принципы экономикс. – СПб: Питер Ком, 1999. – С. 784.
3. Аникин А.В. Шотландский мудрец: Адам Смит // Исследование о природе и причинах бо-гатства народов. – М.: Эксмо, 2007. – С. 879-901.
4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Эксмо, 2009. – С. 956.
5. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл; Пер. с англ. Р.И. Столпера, общ. ред. С.М. Никитина. – М.: Издательство Прогресс, 1983 г. – С. 416.